

Westermarck ja Moore

Moraalisia tosiasioita etsimässä – vai luomassa?

Kuvaavatko moraaliarvostelmat objektiivisia totuuksia vai pelkästään yksittäisten subjektien tunnereaktioita? Artikkelissa seurataan Edvard Westermarckin ja G. E. Mooren etiikkaa koskevaa sananvaihtoa 1900-luvun alkupuolelta. Pyrkimyksenä on selvittää, miten tunteet kytkettyvät moraaliin ja moraalisiin erimielisyyksiin.

” Sisälläni kiehuu ja kuohuu”, Edvard Westermarck kertoo 8.4.1928 päivätyssä kirjeessään Rolf Lagerborgille. Tunnekuohon synnä on ”kysymys siveellisten arvostelmien objektiivisuudesta”, eli tarkemmin kysymys, ”onko moraaliarvoilla objektiivinen pätevyys vai ovatko ne luonteeltaan puhtaasti subjektiivisia.”¹

”Kuuluvatko moraaliset arvot oletettuun, olemassa olevaan todellisuuteen, riippumatta siitä, onko olemassa inhimillistä sielunelämää, joka käsittää ne? Onko jotakin, mikä on hyvää tai pahaa, oikeaa tai väärää, riippumatta siitä, mitä me pidämme hyvänä tai pahana, oikeana tai vääränä?”²

Westermarckin vastaus on kieltävä. Teoksensa *Ethical Relativity* (1932, 1949) johdannossa hän suuntaa polemiikkinsa ”tavanomaista käsitystä” vastaan.³ Tuon käsityksen mukaan etiikka on ”normatiivinen tiede”, jonka tehtävänä on löytää ja muotoilla moraaliperiaatteita, joilla on objektiivinen pätevyys.⁴ Jos etiikka on tiede, eikö moraalifilosofien luulisi päässeen parempaan yhteisymmärrykseen sen keskeisestä peruseriaatteesta? Sitä vastoin ”moraalin käytännön suhteen vallitsee huomattavasti suurempi yksimielisyys.”⁵ ”[Y]ksityiskohtaisiin elämänohjeisiin tultaessa [...] riittäisin teoreetikko on äkkiä aivan ponneton ja arkipäiväinen.”⁶ Westermarck pitää asiaa osoituksena siitä, että arkipäivän moraalit ei lainkaan perustu yleiseen moraaliperiaatteeseen. Moraalifilosofit esittävät normatiivisia ohjeita pikemminkin vain perustellakseen omia, itsestään selviksi kokemiaan oikean ja väärän tunteita.

Moraaliarvostelmien todellisena perustana Westermarck pitää moraalitunteitamme. Nämä ovat ”korvauksen tunteita”, jotka ilmaisevat ”siveellistä paheksuntaa ja siveellistä hyväksymistä.”⁷ Ne kohdistuvat ”elävään olentoon”, joka käsitetään subjektin mielihyvä tai mielihyvän aiheuttajaksi.⁸ Niitä luonnehtii halu maksaa takaisin samalla mitalla, tuottaa mielihyvä tai mielihyvän aiheuttajalle vastaava tuntemus. Muista korvauksen tunteista poiketen moraalille tunteille on lisäksi ominaista pyyteettömyys ja (todellinen tai näennäinen) puolueettomuus.⁹

Korostamalla pyyteettömän palkitsemisen ja koston tunteiden perustavaa luonnetta Westermarck luo yh-

teyden Adam Smithin moraaliteoriaan, mutta myös yleisemmin brittiläiseen empirismiin¹⁰. Eräs edeltäjä on tietysti David Hume, joka samantapaisessa hengessä katsoi moraalien perustuvan tunteisiin. Hume mukaan normatiivisia lauseita ei voi johtaa tosiasialauseista. Taipumuksemme esimerkiksi luokitella jokin teko rikokseksi ei perustu tiettyyn tosiasiaan tai tosiasioiden välillä vallitsevaan suhteeseen. ”Hyväksyntä tai paheksunta”, joka seuraa tarkasteltaessa tosiasiaa ja sen suhteita toisiin tosiasioihin, ”ei voi olla arvostelukyvyn tuotetta: se on sydämen asia.”¹¹

Westermarckin mielestä siis tunnereaktioillamme on moraaliarvostelmien ymmärtämisen kannalta konstituiva rooli. Moraaliarvostelmat ”pohjautuvat lopulta [...] tunteisiin” ja ovat näin ollen subjektiivisia, sillä ”objektiivinen pätevyys ei voi olla peräisin tunteesta.”¹² Kun pidän tekoa pahana, en ilmaise mitään sitä koskevaa moraalista tosiasiaa. Sen sijaan tuntee tuki on *minuun* liittyvä tosiasia. Westermarckin etiikan tuntija Timothy Stroup kirjoittaa: ”Westermarckin mukaan moraalikäsitteiden omaksumiselle ja käytölle voidaan antaa puhtaasti psykologinen selitys viittaamatta lainkaan moraalisiin toiseikkoihin.”¹³

Westermarck ei suinkaan kiistä, että saatamme itse käsitellä moraaliarvostelmamme objektiivisiksi ja itsestään selviksi. Objektiivisuuden vaikutelma ei kuitenkaan perustu meistä riippumattomiin tosiasioihin, vaan se on psykologisten piirteidemme ja yhteiskunnallisen olemassaolomme tulosta. G. E. Moore, aikakauden johtava brittiläinen moraalifilosofi, kiisti tämän käsityksen kovin sanoin. Objektivistisen moraalifilosofian puolustuksessaan hän kritisoi muiden muassa Westermarckia: moraaliarvostelmia ei voi palauttaa psykologiaan.¹⁴

Mooren kritiikki

Mooren tunnetuimpia johtopäätöksiä on, että ’hyvä’ on yksinkertainen ja analysoimaton peruskäsite: lausetta ”tämä on hyvä” ei voi esittää minkään toisen käsitteen avulla¹⁵. Esimerkiksi Henry Sidgwickin väittäessä, että hyvä voidaan tyhjentävästi määritellä hyvinvoinnin tai mielihyvän käsitteiden pohjalta, Moore vastaa, että hyvä tosin saattaa tuottaa mielihyvää, mutta emme silti voi päätellä, että kaikki, mikä tuottaa mielihyvää, on myös

”Westermarck ei suinkaan väitä, että kuvatessani jonkin asian moraalisesti vääräksi kuvaan senhetkistä paheksunnan tunnettani.”

hyvää. Eräät asiat tuottavat mielihyvää olematta moraalissa mielessä hyviä, ja toisaalta voimme kuvitella jonkun saavan mielihyvää moraalittomasta toiminnasta. Tämän huomion laiminlyöminen merkitsee ”naturalistiseen virhepäätelmään” syyllistymistä. Psykologisista tiloista, jotka ovat luonnossa vallitsevia tiloja, vedetään hyvää ja pahaa eli moraalisia tosiasioita koskevia johtopäätöksiä. Mutta näitä tosiasioita ei voi todistaa. Ne voi ainoastaan todeta eettisen intuition avulla.

Westermarck mainitsee kirjassaan tämän puolen Mooren ajattelusta. Hän huomioi vaikeudet, joihin joudutaan, kun yleisiä moraaliperiaatteita perustellaan intuitiolla. Intuitio kertoo Moorelle, että hyvää on mahdollista määritellä. Tämä ei silti estä Sidgwickiä vetoamasta omaan intuitioonsa päinvastaisen näkemyksen tueksi.¹⁶

Naturalistinen virhepäätelmä – joka vie luonnon tosiasioista moraalisiin tosiasioihin – on silti hyvä lähtökohta, kun pyritään ymmärtämään Mooren Westermarckiin suuntaamaa kritiikkiä. Juuri tähän virheeseen Westermarck nimittäin Mooren mukaan syyllistyy. Moore toteaa:

”Hänen mukaansa arvostelmani jonkin teon vääryydestä on teon tyyppiä koskeva arvostelma, jonka mukaan tämänkaltaisilla teoilla on *taipumus* herättää minussa tietynlainen tunne – moraalisen närkästyksen tai paheksumisen tunnus. Hän ei esitä, että arvostelmani koskisi teon minussa *tosiasiallisesti* herättämää paheksuntaa.”¹⁷

Kuten Moore hyvin tajuaa, Westermarck ei suinkaan katso, että joka kerta kun tuomitsen jonkin asian moraalisesti vääräksi, kuvaan senhetkistä paheksunnan tunnettani. Sehän merkitsi, että tuomitessani asian erehdyn siitä, mitä tunnen, mikäli minulla ei samanaikaisesti ole vastaavan vahvuista tunnetta. Moore katsoo silti, että Westermarckin mukaan sana ”väärä” kuvaa taipumustani kokea tiettyjä tunteita:

”Hänen mukaansa on uskottavaa, että esitän arvion sellaisen tekojen taipumuksesta herättää minussa tuohtumusta; esimerkiksi kun arvioin yhden teon olevan toista huomattavasti väärempi, väitän ainoastaan, kokemukseeni perustaen,

että jos joutuisin todistamaan nämä teot samankaltaisissa olosuhteissa, toinen herättäisi minussa voimakkaampaa tuohtumusta kuin toinen.”¹⁸

Mutta, Moore jatkaa, moinen väite tuskin voi olla puolustettavissa. Jos sinä ja minä lausuessamme arvostelman ”tuo on väärin” yksinomaan esitämme tunteitamme koskevia väittämiä, sanamme saavat aivan eri merkitykset. Sinun lausumanasi sana ”väärin” koskee *sinun*, minun lausumanani taas *minun* tunteitani. Olettakaamme, että minusta jokin teko on väärä, kun taas sinusta se on oikea. Moore vertaa tätä tilanteeseen, jossa sanon ”tulini tänään Cambridgestä” ja sinä sanot ”en tullut tänään Cambridgestä”. Koska lauseet eivät koske samaa asiaa, vaan sitä, mitä sinä teit ja mitä minä tein, molemmat voivat olla yhtäaikaan tosia. Jos moraaliset keskustelumme koskisivat samaten vain kummankin tunteita, ne muistuttaisivat tätä esimerkkiä. Silloin ei voisi puhua moraalikysymyksiä koskevasta erimielisyydestä. Olisi virhe luulla kahden moraalikäsityksen olevan keskenään ristiriidassa, kuten olisi virhe olettaa ristiriita mainittujen, Cambridgen matkaa koskevien väitteiden välillä.¹⁹

Tämä on Mooren mukaan Westermarckin näkemyksen looginen seuraus. Se ei kuitenkaan voi pitää paikkaansa. Kaikki viittaa siihen, että ihmisten välillä voi vallita erimielisyyksiä moraalikysymyksistä, mikä Mooren mukaan on mahdollista vain, jos ristiriidassa olevat väitteet koskevat samaa asiaa. Niiden täytyy kohdistua samaan ominaisuuteen: teon hyvyteen tai pahuuteen.²⁰ Vain silloin on mahdollista kritisoida yhtä moraalikäsitystä toisen valossa. Moore toteaa, että Westermarck tosin pitää tiettyjä, kehittyneempiä moraalikäsityksiä paremmin sopeutuneina, parempina, kuin toisia: ”ne merkitsevät korkeamman hienostuneisuuden astetta moraalitajumme kehityksessä.”²¹ Mutta Mooren mukaan tämä ei voi tarkoittaa Westermarckille enempiä kuin, että toisten moraalikäsitykset poikkeavat omistani. Westermarckin teoria ei selitä, miten toisen henkilön ”moraalinen maku” voi olla parempi kuin toisen – minkä Moore katsoo merkitsevän samaa kuin, että edellisen kannanotot ovat tosia, kun taas henkilön, jonka ”moraalinen maku” on ”huonompi”, kannanotot ovat epätosia.²² Miten sitten ha-

”Westermarck ei siis sano, että moraaliarvostelmat ovat tunteiden ilmaisuja, vaikka Moore haluaakin häntä näin tulkita.”

luammekin ilmaisun käsittää, on Mooren mukaan joka tapauksessa väärin sanoa, että sitä käytetään yksinkertaisesti arvioimaan henkilön psykologisia tiloja.²³

Kysymys hyvästä ja pahasta ei Mooren näkökulmasta voi ylipäätään koskea psykologiaa. Silloin vain avattaisiin ovet relativismille ja ajatukselle, että yhteiskuntien ja yksilöiden välillä ei voi olla merkittäviä moraalisia eroja. Tähän voi tietysti todeta, että Westermarckin kirjan nimi onkin *Ethical Relativity*. Relativismi on hänen tietoinen lähtökohtansa. Mooren argumentti taas perustuu ajatukselle, että päättelyketju, jonka loppupäässä vaanii eettinen relativismi, pakostakin asettaa omat lähtökohtansa kyseenalaisiksi.

Kohtaavatko Westermarckin ja Mooren argumentit?

Tärkeässä suhteessa Moore ampuu maalinsa ohi. Westermarck on nimittäin Mooren kanssa yhtä mieltä siitä, ettei lausetta ”tämä on oikein” voi suoraa päätä rinnastaa lauseeseen ”minä pidän tästä”²⁴. Sen sijaan on selvää, että Moore ja Westermarck – kuten myös Stroup toteaa – asettavat eri kysymykset huomionsa polttopisteeseen. Moore haluaa ensi sijassa selkeyttää moraalisten lauseiden loogista asemaa – ilmaisevatko ne moraalitunteita vai moraalisia tosiasioita? – kun taas Westermarckin kiinnostus kohdistuu moraalien alkuperään ja sen pohjalla oleviin korvauksen tunteisiin. Moore on ennen kaikkea loogikko, kun taas Westermarck tuo selvästi esiin filosofiansa sosiologisen ja antropologisen taustan.

Westermarck ei siis välttämättä sano, että moraaliarvostelmat ovat tunteiden ilmaisuja, vaikka Moore haluaakin häntä näin tulkita. Hänen pyrkimyksensä on pikemminkin osoittaa, kuinka moraaliarvostelmat ovat kehittyneet tunteista, minkä yhteiskunnallisen tehtävän ne täyttävät ja ovat täyttäneet ja miten ne ovat kehittyneet yhdessä niiden käsitteiden ja sääntöjen kanssa, joita ihmiset käyttävät oman toimintansa ymmärtämiseen. Tässä suhteessa hänen tutkimustaan leimaa vahva empirinen intressi. Sen sijaan voimme Stroupin ja G. H. von Wrightin²⁵ tavoin myöntää, että Westermarck useassa kohdin jättää epäselväksi, mitä yhteyksiä hän lopulta

vetää tunteiden ja moraaliarvostelmien välille. Stroup kirjoittaa:

”Joskus Westermarck tosin puhuu moraalista käsitteistä tunteiden ’suorina ilmauksina’, mutta useimmiten hän jättää moraalikäsitteiden ja tunteiden yhteyden taka-alalle: nämä käsitteet voidaan ’jäljittää takaisin’ tunteisiin tai ne ’pohjimmiltaan perustuvat’ tunteisiin; tunteet ovat moraalikäsitteiden ’pohjalla’.”²⁶

Kaikkiaan Westermarck tuo esiin monenkaltaisia yhteyksiä, jotka vallitsevat tunteiden ja moraaliarvostelmien välillä. Hän ei kuitenkaan systematisoi ajatuksiaan siitä, miten arvostelmissa käytetyt käsitteet liittyvät loogisesti toisiinsa.

Moraalinen erimielisyys

Niin Westermarck kuin Moorekin perustelevat kantaansa moraalilla erimielisyydellä. Westermarckille erimielisyys moraalien peruseriaatteesta osoittaa, että moraalit perustuu tunteille. Mooren pääasiallinen kritiikki taas pohjautuu ajatukseen, että erimielisyys on mahdollista vain, jos on olemassa tosiasia, jota se voi koskea. Jos moraaliarvostelmat perustuisivat tunteille tai suorastaan olisivat tunteita, moraalinen erimielisyys kadottaisi mielekkyytensä. Minun tunteeni ei voi olla vastakkainen sinun tunteellesi, jos ei ole olemassa erityistä tosiasiaa, jota ne koskevat. Tunnetilamme olisivat vain kaksi toisistaan riippumatonta, maailmassa vallitsevaa tosiasiaa.

Kumpikin filosofi ottaa lähtökohdakseen selkeän vastakkainasettelun: on valittava, luetaanko moraaliarvostelmat subjektiivisten tunteenilmaisujen vai objektiivisten tosiasialauseiden joukkoon. Kun valinta on tehty, molempien kannassa voi havaita tiettyä epämukavuutta. Erottaessaan moraaliset ei-moraalisista korvauksen tunteista näiden puolueettomuuden perusteella Westermarck osittain myöntää niiden yleispätevyyden. Ne muistuttavat kuitenkin liiaksi tunteita ollakseen ”objektiivisesti päteviä”. Moore puolestaan tunnustaa, että hyvää ja pahaa koskevat väitteet eroavat tietyillä tavoin muista tosiasialauseista: hyvän ja pahan havaitseminen

”Emootion ja kognition tiukka erottelu on kyseenalaistettu nykyisessä moraalifilosofiassa.”

ei esimerkiksi tapahdu aistien välityksellä. Niillä on kuitenkin kylliksi yhtymäkohtia tosiasialauseiden kanssa rinnastuakseen niihin. ”Hyvä” ja ”paha” ovat ominaisuuksia koskevia predikaatteja ja siten verrattavissa sanaan ”kelvaton” esineen värin kuvauksena²⁷.

Nähdäkseni osasyynä tähän epämukavuuteen on vaikeus sovittaa eräät tunne-elämän keskeiset piirteet kaavamaiseen tunteiden ja tosiasioiden erotteluun. Erimielisyyksistään huolimatta sekä Westermarck että Moore hyväksyvät nimittäin, että tunteet ovat selitettävissä yksinomaan psykologisin käsittein. Kysymykseen, miltä henkilöstä tuntuu, voisi siis vastata viitaten pelkkiin subjektin sisäisiin mielentiloihin sanomatta mitään siitä, miten asiat ovat. Tosin Westermarckin mukaan tunteet ovat kausaaliyhteydessä ympäristöön. Kausaaliyhteys selittäisi silti vain, miksi meillä on tietty tunne tai miksi tunne johtaa tiettyyn käyttäytymiseen. Ympäristön kuvaus ei olisi välttämätön osa vastausta siihen, *mitä* me tunnemme. Kyseenalaistamalla tämän lähtökohdan voimme päästä uudella tavoin kiinni kysymyksiin tunteiden ja moraalien suhteesta sekä moraalissa yhteyksissä syntyvien erimielisyyksien erikoislaadusta. Kysymyksillä, mitä tunnemme ja miten asiat ovat, on moraalinen ulottuvuus, jolle Westermarck ja Moore eivät tee täyttä oikeutta.

Jos tunteet ovat ihmisten ajatteluun vaikuttavia irratiionaalisia episodeja, on helppo yhtyä Mooren kantaan: moraaliarvostelmat eivät ilmaise tunteita. Kontrolloitu minuumuutensa vuoksi tunteiden ei voi ajatella ilmaisevan minuuttamme. Ja vaikka tunteita pidettäisiinkin *henkilön* minuuden ilmaisuina, ne eivät siltikään voisi antaa kellovillisia vastauksia kysymykseen, miten *asiat* ovat. Tämä kuva tunteista joutuu kuitenkin ristiriitaan seuraavien tosiseikkojen kanssa: (1) henkilön tunteet voivat ilmaista jotakin hänestä; (2) pidämme ihmisiä vastuunalaisina tunteistaan; (3) niin tunteenilmaisumme kuin moraalisetkin kannanotomme ilmentävät pyrkimystä artikuloida tilanteemme ominaispiirteitä. Mitä enemmän yritämme tehdä näille huomioille filosofista oikeutta, sitä vaikeampaa on vetää selkeitä rajaviivoja tunneilmaisujen ja toisaalta moraalisten reaktioiden ja arvostelmien välille.

Rinnastaessaan moraaliarvostelmat tosiasialauseisiin Mooren yhtenä tarkoituksena on korostaa, että moraaliset väitteet voivat olla tosia. Moraaliarvostelmilla on siinä suhteessa yhteisiä piirteitä kognition kanssa. Myöskään kognitiota ei voi pitää pelkästään psykologisena ilmiönä. Jos joku esimerkiksi sanoo ”juna on myöhässä” ja juna onkin aikataulussa, on oikeutettua todeta, ettei hän *tiedä*, miten asiat ovat. Oikea ilmaus olisi: ”hän *luulee* tietävänsä”. Luuleminen erotetaan tietämisestä sen perusteella, miten asiat ovat, ei henkilön psykologisten tilojen pohjalta. Nämähän voivat olla samoja kummassakin tapauksessa. Jos sanomme henkilöstä, että ”hän tietää, että juna on myöhässä”, samalla myönnämme hänen olevan oikeassa. On *totta*, että ”juna on myöhässä”. Tämä on tietämisen logiikkaan kuuluva siirto – sen kysymyksen logiikkaan, mitä voi mielekkäästi sanoa henkilön tietävän tai mistä hänen voi sanoa olevan tietämätön. Mooren mukaan vastaavan siirron voi tehdä moraalien piirissä. Hyvää ei voi palauttaa kysymykseen, mitä henkilö tahtoo, koska myös henkilön tahtoa voi kritisoida hyvän valossa. Tämä ei Mooren mukaan koske tunteiden kuvauksia. Tuntemisen logiikkaan eivät kuulu ne keskeiset siirrot, jotka mahdollistavat oikean ja virheellisen erotuksen.

Tämänhetkisessä moraalifilosofiassa emootion ja kognition tiukka erottelu on käynyt kyseenalaiseksi. Kognitiiviset tunneteoriat ovat huomioineet kognitiivisten prosessien, kuten ajatusten ja uskomusten, keskeisen osuuden emotiivisissa prosesseissa. Erotuksena Westermarckista, joka ensi sijassa huomioi ulkoiset tapahtumat tunteiden syinä, on tunteen identifioimisen keskeisenä lähtökohtana korostettu sen objektia, siis asiaa, jota tunne koskee tai johon se suuntautuu. Tämä ilmaistaan joskus niin, että ajatus tai arvostelma, vaikkapa jonkin asian epäoikeudenmukaisuudesta, mahdollistaa tiettyjen reaktioiden tunnistamisen esimerkiksi suuttumukseksi. Tällainen painotus saattaa toki johtaa tunteiden liialliseen intellektualisointiin²⁸. Joka tapauksessa kognitiiviset tunneteoriat ovat kiitettävästi huomioineet sisäisen suhteen, joka vallitsee kahden arvostelman välillä: toisaalta arvioimme henkilöllä olevan tiettyjä tunteita, toisaalta taas ymmärrämme hänen tilanteensa tietyllä tavalla.

”Epäoikeudenmukaisuuden käsitteen hallitseminen edellyttää, että reagoimme spontaanisti epäoikeudenmukaisuuteen.”

Palataan Westermarckin käyttämään esimerkkiin: henkilö tuntee moraalista paheksuntaa. Voidaksemme kuvata häntä tällä tavoin edellytyksenä on, että pidämme hänen tunnettaan reaktiona epäoikeudenmukaiseen asiantilaan. Meistä tuntuu, että on tapahtunut jotakin, jota ainakin voi pitää epäoikeudenmukaisena, ja että henkilö mielestämme on käsittänyt tilanteen juuri näin. Edellyttämme, että hän pystyy ajattelemaan asiaa epäoikeudenmukaisuuden, oikeudenloukkauksen, sopimattoman teon ja vastaavien käsitteiden valossa. Kääntäen myös oma kuvauksemme, kutsuessamme tilannetta epäoikeudenmukaiseksi, ilmaisee käsitystämme, että henkilö tuntee moraalista paheksuntaa. Kuvaukset ilmoittaa paheksunnan *perustelun*, ei sen kausaalista syytä. Huomioimalla nämä tilanteen aspektit artikuloimme samalla, mitä henkilö tuntee.

Eräissä suhteissa Westermarck on selvästi oikeassa. Epäoikeudenmukaisuuden ja vastaavien käsitteiden hallitsemisen yksi edellytys on, että reagoimme spontaanisti epäoikeudenmukaisuuteen. Tunnettamme voi kuvata paheksunnaksi. Tärkeä, joskaan ei välttämätön, moraalisen paheksunnan ymmärtämiseen kuuluva aspekti on, että saatamme itse reagoida tapahtuneeseen suuttumuksen tuntein. Tietyt spontaanit reaktiot ovat näin ollen *konstitutiivisia* (epä)oikeudenmukaisuuden käsitteen suhteen. Sitä vastoin ei ole mahdollista sanoa suoraa päätä, mikä aiheuttaa mitään – tilanneko tunteen vai päinvastoin. Pikemminkin nämä ovat keskenään jatkuvassa dialektisessa suhteessa. Toisinaan, kuten David Cockburn huomauttaa, henkilön loukkaantunut ilme paljastaa, että jotakin loukkaavaa on tapahtunut. Toisinaan taas tajuamme kasvojen ilmeen, koska ymmärrämme asia-yhteyden – jotakin loukatun suhteesta loukkaajaansa.²⁹ Tajuamme tilanteen, koska ymmärrämme siihen liittyvät tunteet ja päinvastoin. Ymmärryksemme kaksi puolta kasvavat esiin toinen toistaan tukien. Näiltä osin olisi mieleöntöä esittää tunteet erillisinä psykologisina ilmiöinä, sisäisinä mielentiloina, joilla ei ole suhdetta siihen, miten asiat ovat.

Voimme tosin myös yhtyä Mooreen sikäli, että tietämisen logiikan ja tuntemisen logiikan välillä on ero. Jos ihmiseltä on kuollut lähiomainen, emme vielä voi

varmuudella sanoa, että hän tuntee surua. Emme voi olla varmoja, vaikka hänellä olisikin siihen syy ja vaikka saatamme ihmetellä, jos reaktio jää tulematta. Myöskään ihmisen vihaisuus ja loukkaantuminen eivät pakota meitä uskomaan, että häntä on tosiasiaa kohdeltu epäoikeudenmukaisesti. Tosin voimme todeta, että hän sekä tuntee että uskoo näin tapahtuneen. Tunteita koskevia arvioitamme ympäröi täten paljon suurempi mahdollisuuksien kirjo kuin arvioitamme siitä, mitä joku tietää.

Tästäkin huolimatta voimme kritisoida jonkun tunteita sen perusteella, että häneltä on jäänyt tilanteen jokin puoli huomiotta. Tosiasioiden ja tunteiden erotuksella on omat, tiettyihin tilanteisiin kuuluvat sovelluksensa. Joskus henkilön tunteet eivät esimerkiksi ole oikeassa suhteessa tosiasioihin. Relevanttien tosiasioiden huomioiminen moraalissa valossa edellyttää kuitenkin, kuten Hume korostaa, sitoutumista. Jotta ihmisen saa näkemään tilanteensa uudella tavalla, muutoksen on koskettava myös hänen tähän tilanteeseen kohdistamia tunteita.

Totuus, tunne ja merkitys

Inhimilliselle vuorovaikutukselle on ominaista monet erilaiset tunneperäiset merkitysperspektiivit. Tunteiden ja tosiasioiden yhteys on siksi monipuolisempi kuin Westermarck ja Moore antavat ymmärtää. Tämä avaa uusia mahdollisuuksia hahmottaa moraalisia erimielisyyksiä. Erimielisyys koskee Moorella ensi sijassa sitä, pidetäänkö tiettyjä väitteitä, kuten ”on väärin valehdella”, tosina vai epätosina. Mutta kun huomioimme, että tilanteen määrättyjä kuvauksia voi ymmärtää ainoastaan määrättyjen tunteiden valossa, näemme, että tärkeimmät erimielisyydet ovatkin muualla. Nousee pikemminkin kysymys, mikä *moraalinen merkitys* on sillä, että hahmotamme tilanteen tietyllä tavalla. Mitä kertoo yksilöstä se, että hän turvautuu yksin käsitteisiin ennemmin kuin toisiin? Miten voimme kritisoida häntä, jos hänen asenteensa on mielestämme ongelmallinen? Todetkaamme tässä yhteydessä kaksi seikkaa.

1. Moniin moraalisiin tilanteisiin kuuluva epämääräisyys tai monimerkityksisyys liittyy ensi sijassa yksittäisten käsitteiden

”Kateellisella ihmisellä on tapana reagoida toisten onneen kateudella ja on vaikeaa iloita toistan myötäkäymisistä.”

den soveltamiseen, ei niinkään itse käsitteisiin. Ei siis vallitse epäselvyyttä siitä, onko tietyytyypistä toimintaa sinänsä pidettävä hyvänä vai pahana. Jotta kieliyhteisön piirissä voi puhua esimerkiksi valehtelemisen käsitteen hallitsemisesta, vaaditaan yksimielisyyttä siitä, että on väärin valehdella.³⁰ Sen sijaan saattaa vallita erimielisyyttä siitä, onko tietyissä tilanteissa kyse valheesta. Valehteliko henkilö tahallaan, vai jättikö hän hienotunteisuudesta jotakin kertomatta? Tällaisen erimielisyyden mahdollisuus kasvaa tietysti sitä mukaa kuin kuvauksissa käyttämämme erottelut käyvät hienosyisemmiksi. Näin ollen moraalinen diskursusi ei – *pace Moore* – niinkään koske sitä, onko tietty tosiasia hyvä vai paha tai onko sellainen arvostelma kuin ”on väärin valehdella” tosi vai epätosi. Pikemminkin monet moraaliset erimielisyydet liittyvät kysymykseen, miten ylipäänsä on ymmärrettävä tilanne, josta vallitsee erimielisyys. ”Oliko kyseessä valhe vai ei?”

2. Keskittyessään oikeisiin ja väärin (tai sellaisiksi käsitettyihin) tekoihin niin Westermarck kuin Moorekin jättävät huomiotta moraalisen kritiikin, tunnustuksen ja ihailun, joiden kohteena ovat ihmisten tunteenomaiset reaktiot³¹. Tällaisia ovat esimerkiksi yksittäiset kateuden, mustasukkaisuuden, kylmyyden tai välinpitämättömyyden ilmaukset, mutta myös ihmisen luonne: miten hän toimii ja mitä hänestä sen seurauksena tulee. Onko henkilö jalomielinen, huolehtiva ja rakastava kohdatessaan niin läheisiään kuin vieraita? Onko hän luotettava ja aina valmis auttamaan, vai voiko häntä syyttää äkkikipikaisuudesta tai ylimielisyydestä? Ihmisen luonteeseen suunnattu kritiikki on muodoltaan samanlaista kuin kritiikki, jonka voi kohdistaa hänen yksittäisiin tunteisiinsa. Voimme syyttää ihmistä toisaalta siitä, että hän reagoi kateellisesti, ja toisaalta myös siitä, että hän on kateellinen ihminen.

Äskenen huomio luonteenpiirteiden merkityksestä on helppo myös ymmärtää väärin. Tarkoitukseni ei ole sanoa, että luonteenpiirre on toiminnan tai tunnetilojen kausaalinen syy. Kateellinen luonne ei johda kateellisiin reaktioihin kuten tulehdus johtaa kuumeeseen. Ei tarvitse ajatella, että jokin, vaikeasti kuvattavissa oleva sisäinen ominaisuus aiheuttaa tiettyjä ulkoisia

reaktioita. Tämä näkemys menettää viehätyksensä, kun tarkastellaan tunteiden ja luonteen kuvausten välistä sisäistä yhteyttä. Kuvaamme henkilön luonnetta lähtökohtanamme hänen reaktionsa, ja ymmärrämme reaktiot tietyn luonteen osoituksina. Luonteenpiirteitä tähän kuvataan juuri kiinnittämällä huomiota henkilön reaktioihin yksittäistilanteissa, mielellään vastakohtana reaktioille, joita pidetään toivottavampina. Kateellinen ihminen on siis henkilö, joka tavanimukaisesti – useammin kuin kerran – reagoi toisten onneen kateudella ja jonka on vaikea iloita toisten myötäkäymisistä. Maton yksittäinen lanka saa merkityksensä osana kuviota, mutta kuvio koostuu langoista. Samalla tavoin ihmisen yksittäisreaktiot asettuvat malliksi, jonka mukaan tunnistamme luonteenomaisia piirteitä hänen elämässään.³² Kateelliselta henkilöltä odotamme oman erinomaisuuden korostamista, kriittistä suunnutristusta toisten saavutuksista puhuttaessa, tiettyjen puheenaiheiden välttämistä, toisten mainitsemista ja niin edelleen.

Nämä huomiot korostavat tunteiden merkitystä osana kykyämme ymmärtää moraalisesti, miten asiat ovat. Ne eivät kuitenkaan tarkoita, että moraaliset erimielisyydet pelkästään heijastavat, tai että niiden pitäisi heijastaa, yksilöiden subjektiivisia eroja. Voimme yhtyä Mooreen ja Westermarckiin sikäli, että moraalikysymykset eivät ole makuasioita. Tekemäni huomiot ovat pikemminkin muistutuksia siitä, miten usein keskustelumme koskevat juuri tilanteiden kuvauksiin kuuluvaa moraalista sisältöä. Ilmaisemme suuttumusta jonkun hävytöntä tai kovasydämistä käytöstä kohtaan, iloitsemme jalomielisyydestä, rakkaudesta ja huolehtivaisuudesta, ja odotamme (joskus liiankin innokkaasti) vahvistusta toisilta, jotka ajattelevat samoin. Westermarck on sikäli oikeassa, että tällaisia keskusteluja voi pitää tunteiden ilmaisuina. Yhtä kaikki voimme myöntää oikeaksi myös Mooren ajatuksen, että ne ilmaisevat rehellistä pyrkimystä hahmottaa, miten asiat ovat ja erityisesti miten me, *ihmisinä*, olemme.³³

Suomentanut Olli Lagerstetz

Viitteet

- 1 Westermarck 1928.
- 2 Westermarck 1932a, 264.
- 3 Westermarck 1932b, Westermarck 1949. [Teoksesta on ilmestynyt suomeksi vain seitsemäs luku kirjassa Markku Oksanen, Veikko Launis & Seppo Sajama (toim.), *Etiikan lukemisto*. Gaudeamus, Helsinki 2010. Tämän artikkelin käännöksessä seurataan teoksen *Moraalin synty ja kehitys* suomenoksesta (Westermarck 1933) käytettyä termistöä. Suom. huom.]
- 4 Westermarck 1949, 5.
- 5 Westermarck 1932a, 267.
- 6 Westermarck 1949, 26.
- 7 Sama, 41. [Vrt. Westermarck 1933, 28. Suom. huom.]
- 8 Sama. [Vrt. Westermarck 1933, 30. Suom. huom.]
- 9 [Ks. Esim. Westermarck 1933, 118. Suom. huom.]
- 10 Ks. Pipatti 2011.
- 11 Hume 1751, 205.
- 12 Westermarck 1949, 35. [Vrt. Westermarck 1933, 24: ”[M]oraaliset käsitteet perustuvat tunteisiin, ja tunteen sisällys on taasen kokonaan totuuden piiriin ulkopuolella.” Suom. huom.]
- 13 Stroup 1982, 189.
- 14 Moore 1922.
- 15 Moore 1903.
- 16 Westermarck 1949, 24.
- 17 Moore 1922, 332.
- 18 Sama.
- 19 Sama.
- 20 Sama, 334.
- 21 Sama; lainaus teoksesta Westermarck 1906, 89. [Teoksessa Westermarck 1933, 102 lause on käännetty: ”ne merkitsevät siveystajumme hienostumista”. Suom. huom.]
- 22 Moore 1922, 335, vrt. myös Salmela 1998.
- 23 Moore 1922, 334.
- 24 Westermarck 1932b, 265, vrt. myös 270.

- 25 von Wright 1965, 124.
- 26 Stroup 1982, 213.
- 27 Moore 1903, 7, 9–10.
- 28 Kronqvist 2007; Kronqvist 2008.
- 29 Cockburn 2009, 131.
- 30 Vrt. Hertzberg, painossa.
- 31 Vrt. Anscombe 1981, Cook 1999.
- 32 Vrt. Wittgenstein 1999, osa II, i, 273.
- 33 Suurkiitos Olli Lagerspetzille käännöstyöstä ja monista hyödyllisistä parannusehdotuksista.

Kirjallisuus

- Anscombe, Elisabeth, Modern Moral Philosophy. Teoksessa *The Collected Philosophical Papers of G. E. M. Anscombe. Volume III: Ethics, Religion and Politics*. Basil Blackwell, Oxford 1981, 26–42.
- Cockburn, David, Emotion, Expression and Conversation. Teoksessa *Emotions and Understanding: Wittgensteinian Perspectives*. Toim. Ylva Gustafsson, Camilla Kronqvist & Michael McEachrane. Palgrave, Basingstoke 2009, 126–144.
- Cook, John, Problems in the Philosophical Description of Morality. Teoksessa *Morality and Cultural Differences*. Oxford University Press, New York 1999, 130–138.
- Hertzberg, Lars, On Knowing Right from Wrong. Teoksessa *Language, Ethics and Culture*. Toim. Ylva Gustafsson, Camilla Kronqvist & Hannes Nykänen. Cambridge Academic Publishers, Cambridge (painossa).
- Hume, David, Appendix 1: Concerning Moral Sentiment. Teoksessa *An Enquiry Concerning the Principles of Morals*. A. Millar, London 1751, 197–212.
- Kronqvist, Camilla, Känslors betydelse för vår förståelse av oss själva och världen. Teoksessa *Känslornas koreografi. Förståelsens roll i forskning med och i emotioner*. Toim. Ruth Illman & Lena Marander-Eklund. Gidlunds förlag, Hedemora & Möklinta 2007, 31–44.
- Kronqvist, Camilla, *What We Talk About when We Talk About Love*. PhD Dissertation. Åbo Akademi University Press, Åbo 2008.
- Moore, G. E., *Principia Ethica*. Cambridge University Press, Cambridge 1903.
- Moore, G. E., The Nature of Moral Philosophy. Teoksessa *Philosophical Studies*. Routledge & Kegan Paul, London 1922, 310–339.
- Pipatti, Otto, Att känna med och att ge igen. Adam Smith och Westermarck om moralkänslorna. *Laboratorium för folk och kultur* 1/2011, 3–6.
- Salmela, Mikko, *Suomalaisen kulttuurifilosofian vuosisata*. Otava, Helsinki 1998.
- Stroup, Timothy, *Westermarck's Ethics*. Meddelanden från Stiftelsens för Åbo Akademi forskningsinstitut, Åbo 1982.
- Westermarck, Edward, *The Origin and Development of the Moral Ideas, Vol. I*. Macmillan & Co., London 1906.
- Westermarck, Edvard, Brev till Rolf Lagerborg, 8.4.1928. Verkossa: <http://filosofia.fi/se/arkiv/text/4843>
- Westermarck, Edvard, Den moraliska intuitionen. *Finsk Tidskrift* 2/1932a, 263–276. Verkossa: <http://www.filosofia.fi/se/arkiv/text/2759>
- Westermarck, Edward, *Ethical Relativity*. Kegan Paul, Trench, Trubner & Co., London 1932b.
- Westermarck, Edvard, *Moraalin synty ja kehitys. I: Siveelliset yleiskäsitteet* (The Origin and Development of the Moral Ideas. Vol I, 1906). Suom. Emerik Olsoni. WSOY, Helsinki 1933.
- Westermarck, Edvard, *Etisk Relativism*. Söderström & Co., Helsingfors 1949.
- Wittgenstein, Ludwig, *Filosofia tutkimuksia* (Philosophische Untersuchungen, 1953). Suom. Heikki Nyman. WSOY, Helsinki 1999.
- von Wright, Georg Henrik, Edvard Westermarck och Filosofiska föreningen. *Ajatus* 27, 1965, 123–161. Verkossa: <http://filosofia.fi/se/arkiv/text/4824>